

İSMÂİL ŞEHİD

(إسماعيل الشهيد)

Şâh Muhammed İsmâil b. Abdilgani
b. Ahmed ed-Dihlevî
(ö. 1246/1831)Hindistan'da
müslüman hâkimiyetinin kurulması
çabalarına fiilen katılan âlim.

12 Rebülevvel 1193'te (30 Mart 1779) Muzaffernagar bölgesinin Phulat belde-
sinde doğduğu kabul edilir. Şah Veliyyul-
lah ed-Dihlevî'nin oğullarından Abdülga-
nî'nin tek erkek çocuğu olup Şah İsmâil
diye de anılır. Babasının vefatında on ya-
şında olan İsmâil, amcaları Abdülkâdir
ile Refiuddin ed-Dihlevî tarafından yetiştirildi ve onlardan ders alarak on altı yaş-
larında iken öğrenimini tamamladı. Fıkıh ve mantıkla ilgili sorulara verdiği cevap-
lar çağdaşları arasında itibarının artma-
sına vesile oldu ve Delhi Cuma Camii'nde
vâzilikle görevlendirildi. Yirmi beş yıl ka-
dar buradaki irşad faaliyetini sürdüren
İsmâil Şehîd, genel olarak Hint müslü-
manları arasında yaygın olan velîleri ve
mezar taşlarını kutsal sayma, Hindular'
ca mukaddes kabul edilen yerleri ziyaret
etme, onların festivallerine katılma, işle-
ri için Brahman ve falcılara danışma gibi
bid'atlar ve putperest âdetleriyle müca-
dele etti. Vaazları halk arasında bazı ka-
rışıklıklara sebep olunca muhalifi Fazl-ı
Hak Hayrâbâdî'nin de etkisiyle görevin-
den alındı.

1819 yılında, Tarîkat-ı Muhammediyye
adlı cihad hareketinin kurucusu Seyyid
Ahmed-i Birilvî ile tanışan İsmâil Şehîd
onun müridi oldu. 1821'de onunla birlikte
hac yolculuğuna çıktı. Yolculukları esna-
sında halktan büyük ilgi gördüler. Bu ara-
da gerçekleştirecekleri cihad için halktan
yardım topladılar ve hac görevini ifa ede-
rek 1823 yılında Hindistan'a döndüler.

İsmâil Şehîd, hac dönüşünden sonra ci-
had faaliyetini ilân etmek üzere Delhi Cu-
ma Camii'nde vaazlarına başladı. Ancak
İngilizler'in düşmanlığını üzerine çekme-
mek için onlara açıkça tavır almaktan ka-
çındı. Nihâî hedefi Hindistan'ı hıristiyan
hâkimiyetinden kurtarmak olan cihad ha-
reketi önce müslümanlara zulmeden Sih-
ler'e karşı yönlendirildi. 1825 yılında Del-
hi'den ayrılan İsmâil Şehîd ile Seyyid Ah-
med yolda kendilerine katılanlarla birlik-
te Kandehar üzerinden Kâbil'e, oradan
da Peşâver'e giderek Sihler'e karşı cihad

başlattılar. 21 Aralık 1826'daki ilk savaşa
galip gelen mücahidler, daha sonraki
savaşlarda da başarı kazanarak ele geçir-
dikleri bölgelerde idare merkezi Peşâver
olmak üzere bir hükümet kurdular. Bu
arada içtimâî ve hukukî alanlarda yeni dü-
zenlemeler yapıldı. İslâmî kanunların uy-
gulanması ve öşür toplanması gibi hu-
suslar bölgedeki kabile reisleri tarafından
tepkıyla karşılanınca mücahidler onların
mallarını müsadere ettiler. Bunun üzerine
Seyyid Ahmed tarafından tayin edilen
vergi tahsildarları ve bazı idareciler öldü-
rüldü ve Peşâver çevresi fiilen mücahidle-
rin kontrolünden çıktı. Sih lideri Randjit
Singh, yardım yollarını keserek malî güç-
lüklerden dolayı büyük sıkıntıya düşen ve
sayıları azalan mücahid ordusuna büyük
darbeler vurdu. İsmâil Şehîd'in kuman-
dasındaki mücahidler Peşâver'den çıkarıldı.
Sih kuvvetleri 6 Mayıs 1831'de yapı-
lan Bâlâkot savaşında mücahidlere son
darbeyi vurdu. Seyyid Ahmed ile İsmâil
bu savaşta şehid oldular ve savaş alanı-
nın yakınına defnedildiler. Günümüze ka-
dar ulaşan mezarları Pakistan yönetimi
tarafından koruma altına alınmıştır.

Eserleri. 1. *Takvîyetü'l-îmân*. İman ve
ibadetlerin öneminin vurgulandığı bu Ur-
duca eser putperestlik âdetlerine karşı ya-
zılmıştır (Leknev 1299; Kanpûr 1343/1924).
1250 (1834) yılında Muhammed Sultan
tarafından eser üzerine *Tezkîrû'l-işvân*
adıyla bir tekmile yazılmıştır. 2. *Man-
şab-ı İmâmet*. İslâm'da imâmet konu-
su ele alan kitap Farsça olup (ikinci baskı,
Karaçi 1962) Urduca'ya da tercüme edil-
miştir (Lahor 1949). 3. *Risâletü'uşûli'l-
fikih*. Arapça bir risâledir (Delhi 1311/
1893). 4. *Tenvîrû'l-'ayneyn fi işbâti
ref'i'l-yedeyn*. Namazda Hanbelîler'in
yaptığı gibi rükûdan önce ve sonra tek-
bir alırken ellerin kaldırılmasının gerekti-
ğine dair bir eserdir (Lahor, ts.). 5. *'Aba-
kât*. Tasavvufun anlaşılması güç mesele-
lerini ele alan, daha çok kırsal bölgelerde
yerleşmiş cahil Hint müslümanlarının et-
kisi altında bulunan o günün sülfiğini is-
lah amacıyla yazılmış Arapça bir eserdir
(Karaçi 1380/1960). Menâzır Ahsen eseri
Urduca'ya çevirmiştir (Haydarâbâd, ts.).
6. *Şirât-ı Müstakîm*. Sadece ilk bölümü
İsmâil Şehîd tarafından yazılan ve üsta-
dı Seyyid Ahmed'in öğretilerini ele alan
Farsça bir eserdir (Meerut 1285/1868;
Delhi 1322/1904; eserin muhtevası için bk.
JASB, I [1832], s. 479 vd.). İsmâil Şehîd'in
ayrıca Molla Bağdâdî'ye yazdığı uzun
bir mektubu ile (Kanpûr 1343/1924), dinî
konularda yayımlanmamış pek çok risâ-

lesi bulunmaktadır. Şiir denemelerinin
ise başarılı olmadığı belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Siddîk Hasan Han, *İthâfû'n-nubelâ*, Kanpûr
1289/1872, s. 416; a.m.f., *Tikşârû'l-cüyüdi'l-
ahrâr min tikârî zünüdi'l-ibrâr*, Bopal 1295/
1878; Seyyid Ahmed Han, *Âşârû's-şanâdîd*,
Leknev, ts., II, 97; Gulâm Resûl Mihr, *Seyyid
Ahmed Şehîd*, Lahor, ts.; Mirza Hayât Dihlevî,
Hayât-ı Tayyibe, Lahor, ts.; Amar Nâth, *Zafer-
nâme-i Rancit Sing* (nşr. Sîta Râm Kohli), Lahor
1928; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetü'l-havâtir*,
VII, 56-61; *Shah Isma'il Shaheed* (ed. Abdullah
Butt), Lahor 1943; M. A. Aziz, *A History of Pa-
kistan*, Lahore 1979, s. 79; M. Mujeeb, *The In-
dian Muslims*, New Delhi 1985, s. 445-446; Mu-
hammed İkrâm, *Rûd-i Keuşer*, Lahor 1992; A.
S. Bazmee Ansari, "İsmâil Şahîd", *EP* (İng.),
IV, 196-197.

A. S. BAZMEE ANSARI

İSMÂİL b. ŞERİF

(bk. MEVLÂY İSMÂİL).

İSMÂİL b. ULEYYE

(bk. İBN ULEYYE).

İSMÂİL ZÜHDÜ, Eski

(ö. 1144/1731)

Osmanlı hattatı.

İstanbul'da doğdu. Aynı adı taşıyan da-
ha sonraki meslektaşından ayırt edilmek
için "Birinci", "Eski" lakaplarıyla yahut
Zühdü İsmâil Ağa olarak anılmıştır. Ba-
bası Hasan Efendi'dir. Eminönü Zindan-
kapisı'nda ayakkabıcılıkla uğraşırken hat
sanatına ilgi duydu. Yedikuleli Hâşimîzâ-
de Seyyid Abdullah Efendi'den sülüs ve
nesih yazılarını meşke başladı. Ancak Ye-
dikule'nin iş yerine uzaklığı sebebiyle Sul-
tanhamam Marpuççular semtindeki Ala-
camescid (Çelebioğlu Mescidi) imamı Anba-
rîzâde İkinci Derviş Ali'nin hat derslerine
devam etti. İcâzet almaya hak kazandığı
sırada Derviş Ali vefat edince Eğrikapılı
Mehmed Râsim'in de bulunduğu toplan-
tıda Suyolcuzâde Mehmed Necib Efendi
kendisine icâzet verdi.

Şeyh Hamdullah ve Hâfız Osman'ın
eserlerine bakarak taklit melesesini ge-
liştiren İsmâil Zühdü devrin önde gelen
hattatları arasında yer aldı. Hayatı çeşitli
hastalıklarla geçtiğinden yazılarını umu-
miyetle yatar durumda iken yazdı. Vefa-
tında Karacaahmet Miskinler Tekkesi ya-
kınında hocası Derviş Ali'nin kabrinin ya-
nına gömüldü. Mezar taşı kitabesini ög-